

UNIVERZITA
KARLOVA
V PRAZE

Evangelická
teologická
fakulta

Protokol o obhajobě písemné práce

předložené (zatržni)

- ke státní závěrečné zkoušce bakalářského studia,
 ke státní závěrečné zkoušce magisterského studia,
 ke státní rigorózní zkoušce,
 ke státní doktorské zkoušce,

konané dne

10.5.2011

Autor/ka:

Mgr. ODDŘEJ MACEK

Název práce:

PRAXIS PLETTATIS HAERETICORUM.

Obor:

SYSTEMATIKA A PRAKTICKÁ TEOLOGIE

Oponenti:

THDr. LUDSLAV BENEŠ

doc. PhDr. EVA MELHUPOVÁ

Oponentské posudky přiloženy.

Předseda komise:

doc. THDr. MARTIN KOPRANISKA

Členové komise:

LUDSLAV BENEŠ, THDr., prof. THDr. PAVEL FILIPÍ

DR. MALINA, THDr.

doc. PhDr. JANA UHLÍŘOVÁ, CSc. (Red F UK)

Průběh obhajoby:

Studijní práce byla předložena včas a v souladu s předepsanými podmínkami.
 Autor předložil práci a podrobně odpověděl na otázky a náměty předsedy i průběžných
 oponentů a odhalil členů komise.

Klasifikace (slovy):

prospěl

Klasifikační stupnice pro státní závěrečné zkoušky: výtečně (A) – velmi dobře (B) – dobře (C) – uspokojivě (D) – dostatečně (E) – nedostatečně (F).

Klasifikační stupnice pro státní rigorózní a státní doktorskou zkoušku: prospěl/a – neprospěl/a.

Podpisy:

M. Kopraniška

předseda

P. Filipí, J. Uhlířová, E. Melhupová

členové komise

Jana Uhlířová

Tento protokol se odevzdává studijnímu oddělení děkanátu a archivuje se.

UNIVERZITA
KARLOVA
V PRAZE

Evangelická
teologická
fakulta

Zápis o dílčí zkoušce

jež je součástí (zatrhněte)

Bc studia, jakožto

Mgr studia, jakožto

Dr studia, jakožto

státní rigorózní zkoušky

průběžná

průpravná

druhá souborná

průběžná

státní závěrečná

první souborná

státní závěrečná

státní závěrečná

Datum konání:

10.5.2011

Zkoušený/á:

Mgr. ODDRŮJEJ MAČEK

Disciplína:

SYSTEMATIKA A PRAKTICKÁ TEOLOGIE

Zkoušející:

MARCO NERLHOV + PAVEL FILIPÍ + LADISLAV PŘEKÝ + OTA PALAMA + JANA UHLÍŘOVÁ

Otázky:

KONCEPT "GEBIETE RELIGION" A JEHO KRITIKA

THEORIE KAVÁZIJ

OHRAVY PIETISMU V SOUVĚŠNÉ PASTYŘÁKÉ PĚCI

Klasifikace (slovy):

nejl

Klasifikační stupnice: výtečně (A) – velmi dobře (B) – dobře (C) – uspokojivě (D) – dostatečně (E) – nedostatečně (F).

Klasifikační stupnice pro státní rigorózní a státní doktorskou zkoušku: prospěl/a – neprospěl/a.

Podpis:

P. Filipí

zkoušející

Marco Nerlho

Ota Palama

J. Uhlířová

Jana Uhlířová

Tento protokol se odevzdává studijnímu oddělení děkanátu a archivuje se.

Ondřej Macek: Praxis pietatis haereticorum

(Oponentura disertace na ETF UK, katedra praktické teologie, vedoucí práce Pavel Filipi)

Disertace zaměřená na rekonstrukci víry, myšlení, zbožnosti a života tajných evangelíků v Čechách a na Moravě na základě prameny doložených skutečností má 226 stran, obsahuje kromě vlastního textu všechny další náležitosti, tj. bibliografickou citaci, anotaci, klíčová slova a zejména také rozsáhlou bibliografii. Vzhledem k šíři sledované problematiky a k vzájemné propojenosti jejich jednotlivých celků souhlasím s autorem, že podrobnější rozčlenění bibliografie by mohlo být spíše kontraproduktivní. První větu týkající se pramenů bych však raději uvedla takto: „Podrobnější místní prameny uvádíme přímo při zpracování jednotlivých sond“ V této souvislosti je třeba připomenout, že jinak vhodnou drobnou poznámku (147) na str. 45 by bylo správné poněkud oslabit. Obecně citace z pramenů nelze důsledně a všechny ověřovat, ale pouze dle možnosti a z vážného důvodu. Autor se o takové ověřování zřejmě opravdu snažil, jak vyplývá i z bohužel negativního zjištění o současné nedostupnosti pramene, který evidentně v nepříliš vzdálené minulosti existoval (s.48. pozn.159).

Ke zpracovávané problematice přistupuje autor z pohledu praktické teologie, zaměřeného ovšem na historickou realitu. Je tedy nasnadě, že užívá kombinované metodiky obou přístupů. V tomto vyjádření se soustředím převážně na mně vlastní historický obor, který ovšem není a nemůže být od ústřední prakticko-teologické tematiky nijak striktně oddělen.

Tato skutečnost je zřejmá už v úvodní části. V osobním úvodu (Ouvertura) autor líčí ukotvení svého zájmu o německou diasporní teologii v domácím prostředí a to v jeho dějinné souvislosti, ve fenoménu českého a moravského tajného evangelictví 17. a 18.století. V dalším oddílu formulujícím předmět zkoumání a použití metodiky je prolínání obou zřetelů zcela zřejmé. Navazující dějiny bádání se týkají výhradně historie, právě tak jako závěr celé úvodní části zaměřený na informaci o pramenech.

Jednotlivé sondy, zvolené záměrně mimo ústřední oblasti dotčené přihláškami k tolerovaným protestantským církvím na základě tolerančního patentu císaře Josefa II. z r.1781, přinášejí hlubší vhled do problematiky předtolerančního i raně tolerančního evangelictví. První z nich, na území tolerančního sboru v Horních Vilémovicích (včetně druhého centra ve Strážově, které pomohlo ustavení hornovilémovického sboru), poskytuje možnost proniknout podrobněji na základě archivních dokumentů do způsobu života i myšlení tajných evangelíků v rozsahu celého 18.století.

Druhá sonda na území tolerančního sboru v Soběhrdech vypovídá podrobně zejména o dění týkajícím se bezprostředně tolerančních přihlášek. Třetí sonda na území tolerančního sboru ve Velké Lhotě u Dačic pak dává velmi dobře

nahlédnout i do rané toleranční doby právě v oblasti, kde památkově chráněný Evangelický toleranční areál je v České republice jediným dochovaným svědkem vývoje dělení toleranční církve na luterskou a reformovanou ve venkovské obci.

Ve všech třech případech autor podrobuje historické výpovědi systematickému zkoumání podanému pak v celkovém souhrnu v další kapitole.

V této ústřední kapitole, jejíž název znovu podtrhuje titul celé práce, vyvozuje autor ze svého zkoumání prakticko-teologické důsledky. Činí tak na základě klíčových slov *koinonia*, *martyria*, *leiturgeia*, *diakonia*, *theologia*, k nimž v tomto případě připojuje ještě *metamorphosis*, týkající se už raně toleranční doby a její specifické problematiky.

V závěru si autor klade otázku, zda společenství tajných evangelíků lze nazvat církví; potom je ovšem třeba hovořit o církvi diasporní.

Zvolené téma pokládám za velmi podnětné právě pro propojení praktické teologie a historie. Autor vyhmátl významný moment, kdy lze využít různorodého soudobého historického materiálu pro rekonstrukci diasporního, institučně nezakotveného společenství křesťanů, odpovídajícího v mnoha rysech realitě zachycené v novozákonních spisech pro dobu prvního století. Pro první století samozřejmě obdobný historický materiál týkající se tohoto společenství není k dispozici, tím důležitější je však objevení možnosti hlubšího zkoumání per analogiam. V předložené disertaci jde o vykročení správným směrem.

Při zpracování jednotlivých kapitol pokládám za nutné uvést několik upřesnění. Na str. 4 je vhodné doplnit, že tajní evangelíci byli oficiálně členy římskokatolické církve, právě tak jako na s.17, kde je navíc lépe i sdělit, že se museli účastnit její praxe. V obou souvislostech jde o to, že účast a praxe nebyly dobrovolné, ale vynucené. Na str. 20 měl autor zřejmě na mysli, že disimulace a konfesionalizace jsou dvě strany téže mince, užil však poněkud matoucího sdělení o opaku. Na str.29 minil pravděpodobně pocit ohrožení, který je pochopitelně v pozadí většiny pramenů týkajících se tajných evangelíků, nelze však vždy hovořit jen o útrpném právu. Na str.36 je třeba správně uvést název Komise pro toleranční přihlášky Poradního odboru pro historická studia Synodní rady Českobratrské církve evangelické. Na str. 44 vypadly z ústředních oblastí zřejmě nedopatřením východní Čechy. Na str. 73 jde o podobné nedopatření: Brchaňové jsou ze Zahrádek, nikoli z Valtínova. Na téže straně je mi nepochopitelné, proč autor avizuje, že zmíni ještě brtnický proces, když už se o něm hovořilo v sondě z Horních Vilémovic. Na str. 75 je třeba dalšího upřesnění: Tomáš Příbyl se sice narodil v Radlicích, ale bydlel ve Volfírově. Na téže straně se z výčtu panských kanceláří ztratily Dačice. Na str. 80 by byla vhodná poznámka u sdělení Boczka Mošovskému 6.2.1783, že na třebičské panství (Horní Vilémovice) už byl uveden pastor h.v.: Boczko se nevyjádřil přesně, v Horních Vilémovicích v té době ještě nebyl ustaven sbor, ale vykonal tam bohoslužby Michal Blažek z Noslavi. Na str. 81 na začátku třetího odstavce by měl být uveden rok („ v polovině října 1782 “), protože předtím

uvedený výtah ze souboru Boczkových dopisů sahá až do léta 1783, kdežto líčení dalších událostí se vrací do r.1782. Na str. 115 poněkud překvapuje názor, že je těžko říci, nakolik byl postoj komise na konopištském panství plánovaný. I autorovi je přece po podrobném prostudování příslušných materiálů jasné, že postup byl záměrný. Nejde zde spíše o přílišnou úzkostlivost ve formulaci? Na str. 124 je třeba vynechat ve Velké Lhotě (u Dačic) pojem „ modlitebna “. jde totiž o tzv. horní kostel, postavený ovšem záměrně ve stylu toleranční modlitebny a opatřený v tomto duchu i nápisy. Na str. 135 by bylo možné zmínit i přihlášku Václava Jirmuse z Velenky, celou složenou z biblických textů. Na str.138 opomínané „ ne “ dává formulaci opačný smysl, má tedy být: „ Kromě nectění obrazů...“. Stejně na str. 169 je třeba upravit formulaci na „ žádosti byly oslyšeny “, tedy nebyly vyslyšeny. Na str.170 bych z nosislavského příkladu nedělala samostatný „ integrující typ “, šlo o přestavby a přístavby získaného objektu jiného charakteru. Otázku architektury modliteben však lze považovat v dané souvislosti za spíše okrajovou, stejně tak jako jen letmo zmíněnou otázku tzv. tolerančních sekt na str. 177nn.

Kromě uvedených faktografických poznámek bych považovala za podnět k diskusi zejména tři okruhy. První se týká autorova zamyšlení na str.17, zda by bylo nepředstavitelné, že by „ ekumenicky “, tedy otevřeně smýšleli i římskokatoličtí sousedé tajných evangelíků. Pro srovnání upozorňuji, že taková možnost je v přímém rozporu s archivním dokumentem uvedenými na str.44 (nebyl jediný tohoto typu!). Jistě se mohli objevit jednotlivci, kteří překročili hranici „ samospasitelnosti “ a děsu z odlišnosti, nebyl to však pochopitelně obecný trend.

Dalším příkladem diskuse by se pravděpodobně měla stát dílčí otázka jinak velmi dobře zvoleného zkoumání struktury lokální evangelické society na str. 119nn. Především: pravidlo větších evangelických komunit v obci platilo zpravidla pro vedoucí obce centrálních území, i v diaspoře však existovalo velmi platné spojení třeba mezi zdánlivě osamocenými rodinami, ba i jednotlivci. Pak bychom hovořili o diasporní evangelické societě. Tři vrstvy v každé z nich jsou dobře vyzorovány, nelze je ovšem petrifikovat; přechod mezi nimi byl v obou směrech plynulý a možný. Rozdíl představitelů jednotlivých vrstev by snad bylo výstižné formulovat i takto: aktivní z vlastního rozhodnutí, aktivní na daný pokyn a pasivní.

Třetí z diskusních okruhů se týká poslední otázky centrální kapitoly na str.190. Domnívá se autor opravdu, že by tajní evangelíci souhlasili s jeho interpretací jejich cesty jako poněkud jinak pojaté pouti? Ovšem, může tu být jistá analogie osobního prožitku, ale pout' směřuje k příměluvě svatých, putování tajných evangelíků přímo k Ježíši Kristu.

Nesporným přínosem práce je už sám výše zmíněný výběr tématu, v jeho zpracování pak zejména tři význačné prvky: snaha o vysledování struktury evangelické society, zkoumání vývoje života a myšlení této society v dějinné návaznosti od konce 17.století až do rané toleranční doby a tedy jako další

podstatný prvek i přesah do období střetu dosavadního vývoje s realitou nově vzniklou po vydání tolerančního patentu. V této souvislosti velmi oceňuji využití kopie Zápisníku Ondřeje Slouka, uložené v archivu Farního sboru ČCE v Nosislavi. Zajímavá a svérázná postava vzdělaného pozorovatele i účastníka mnoha dějů dává mj. dobře pohlédnout do svých vztahů, z jedné strany kladných a z druhé záporných, s přicházejícími pastory. Způsob podání podstatné části závažné problematiky ve formě příběhů pokládám za užitečné vzhledem k fenoménu „žitého křesťanství“.

Jako perspektivu takto započatého odborného zkoumání vidím spolu s autorem postupné naplňování hlubšího a ucelenějšího poznání spirituality tajných evangeliků v Čechách a na Moravě na základě dalších sond. Propojení s klasickými kategoriemi pro popis reformační zbožnosti a eklesiologie, je-li chápáno jako pomocná struktura pro pokus o uchopení neuchopitelného, může při tomto studiu dobře posloužit. Lze přitom uvážit, zda nově samostatně vyčleněný okruh „kontinuita“ s. 81, s. 115 opravdu osamostatnit či ponechat ve spojitosti s okruhem „koinonia“. Nejzávažnější otázkou pro všechno další zkoumání je ovšem vymezení pojmu církev, čehož si je autor vědom.

Předloženou disertaci považuji za práci v určitém smyslu průkopnickou.

Doc.PhDr.Eva Melmuková

V Telči dne 10.3.2011

Oponentský posudek disertační práce

Mgr. Ondřeje Macka: Praxis pietatis haereticorum

Ladislav Beneš

Ač titul sám může budít údiv a rozpaky, jde o závažné téma průzkumu „vnitřního života“ a eventuální kontinuity tajných evangelíků na území Čech a Moravy před vydáním Tolerančního patentu v roce 1781 a krátce po něm. Pomáhá vykreslovat a zpřesňovat obraz tradice, která dodnes spoluurčuje sebepochopení evangelíků, a která v minulosti nabývala z rozmanitých důvodů až legendárních rysů. Tím Macek mimo jiné pomáhá formulovat a hlouběji ukotvit to, co nazýváme identitou. Shromáždění, popis a znalost pramenů a užití poměrně moderního konceptu praktické teologie k jejich čtení činí z jeho práce významný příspěvek v řadě ohledů.

Cílů práce je zmíněno několik. Jednak ona „určitější definice toho, co je tajné evangelictví“ (13), jednak popis nebo určitá rekonstrukce zbožnosti tajných evangelíků, které může napomoci v hledání dnešní identity a motivů „svého dnes spíše intuitivního jednání“ a revidování tohoto jednání (12). Dalšími cíli jsou odpovědi na otázky spojené s pojmem eklesiologie diaspory (10 a 12) a ovšem pokus uplatnit koncept „žitého náboženství“ jako úhel pohledu na historickou látku (tamtéž).

K dosažení vytčených cílů dobře slouží zřetelná a srozumitelná **struktura**. Tvoří ji tři hlavní kapitoly (uvedení do problematiky a představení metody, tři historické sondy a analýza pramenů z hlediska vybraných teologických obsahů) a osmibodový Závěr.

Úvodní část i celá práce je otevřena osobně; nikoliv snad jakýmsi obvyklým a pouhým motivačním uvedením, ale nárysem rodové historie, která nastoluje přímo danou problematiku. Líčení příběhu rodiny, sahající do doby předbělohorské, vykazující znaky všech dějinných přemetů, které se udály na našem území vlivem evropské politiky posledních staletí. Příběh kontinuity při vši diskontinuitě dějinných okolností.

Složitost zkoumaného fenoménu i nemalé cíle, které si autor předsevzal, odráží zřetelně nesnáze při volbě metodického postupu. Je si vědom toho, že vložení popisu termínu „tajné evangelictví“ před vysvětlení metodického konceptu disertace, je problematické. Neboť vlastně celá „práce bude chtít přispět k určitéjší definici toho, co to je tajné evangelictví...“ (13). Rozhodně to však lze považovat za věci přiměřené. Neboť opět nejde o abstraktně-slovníkovou charakteristiku daného fenoménu, nýbrž velmi poutavé a poučené líčení událostí, které vedly k jeho vzniku. Erudovaný vhled do politicko – náboženských zápasů a rozhodnutí v 16. – 18. století v Evropě, které daly vzniknout tajnému evangelictví.

Zde je možno rovnou i odpovědět na otázku, proč se asi autor rozhodl pro titulní termín „heretici“, resp. „kacíři“ k označení oné rozmanité skupiny následovníků a potomků reformace v době „temna“. Běžná mluva užívá nehodnotícího termínu „předtoleranční evangelictví“, případně „tajné“ evangelictví, naznačující způsob existence. Ale ani jedno nepovažuje zřejmě ani za vystižení celého komplexu a charakteristiky daného fenoménu, ani není absolutně proti užívání jiných termínů, jako například kryptoprotentismus či tajné akatolictví (10). Nutno však uznat, že volbou tohoto termínu přivádí autor k centru jedné ze svých badatelských otázek. A to, zda měl tento fenomén, toto „náboženské existování“ eklesiální charakter (29). Z hlediska tehdy většinové církve nikoliv, byli považováni za sektu a heretiky. Jako charakteristický rys této skupiny volí Macek „disimulaci“ (20; 192; k tomu viz níže).

V další části uvedení do metody své práce se již věnuje termínu *zbožnost*, kterou je možno chápat jako křesťanskou praxi či „uskutečňování víry“ (22). Poreformační vývoj a důsledky třicetileté války vedou k „definitivnímu rozdělení teologie a zbožnosti“ (tamtéž). Ani v této části však není zvolený postup zcela bez problémů. Bližší smysl ujasnění tohoto pojmu (a žitého náboženství) čtenář plněji pochopí až v další podkapitole, která vytyčuje postup práce (28n). V této souvislosti může být otázkou, co myslí autor, když tvrdí, že „spiritualita je přirozenou a původní součástí každého života“ (29). (Oponent se domnívá, že jde pouze o chybu v uvedení myšlenky později citovaného G. Sautera). Věcně se však můžeme ptát, zda pokus o jakési znovusjednocení teologie a zbožnosti, resp. vědy a víry ve 20. století, je datovatelný až od H.v.Balthasara (23), nebylo-li by možno odkázat již na jeho učitele, K. Bartha (konkrétně na diskusi s A. v. Harnackem).

Nicméně pokus uplatnit **koncept „žitého náboženství“**, opřený především o autory D. Rösslera, H.-G. Heimbrocka, W. Gräba a dalších se jeví jako velmi zdařilý s ohledem na skutečnost, že pojímá termín zbožnosti nejen v kontextu tradiční teologicko-věřoučné terminologie, ale rovněž kultury, prostředí, mentality atp. Výhodou je, že se proto nemusí zaměřovat jen na prostředí, které je definované konfesně, nýbrž právě i na lidi a fenomény vně církevních společenství. Není primárně úkolem fenoménům dodávat smysl, jde spíše o způsob (subjektivního) vnímání skutečnosti (27), sledování, kde a jakým způsobem náboženství otisklo svou stopu. Praktickou teologii pak může chápat jako „náboženskou hermeneutiku všednodenní kultury“ (Gräb, 26). Macek představuje hlavní etapy vývoje tohoto přístupu, užívá jeho metodu, ale v zásadě není jeho tématem zkoumání teologických či jiných předpokladů. Protože pak by se musel pozastavit nad jistým obecně náboženským či naturálně-teologickým východiskem tohoto konceptu v podání např. D. Rösslera (23).

V souladu s tímto východiskem je i metoda a styl, kterým pak Macek představí na základě historických pramenů vybrané typy žitého náboženství – *vyprávění*. Narace neslouží k pouhé ilustraci jiných obsahů, nýbrž je součástí badatelské metody. Neboť vyprávění „je základním médiem vytváření náboženské identity“, jednotlivé příběhy pak „nabízejí nejen identifikaci, nýbrž se od nich odvíjí i způsoby života těch, kteří je přijali za své“ (30). Macek pro to volí výraz „*oral theology*“.

Na otázky koncepční navazují **dějiny bádání**, které jsou velmi cenným souhrnem dosavadních přístupů. Je třeba vysoko hodnotit strukturovanost a přehlednost této kapitoly i charakteristiku jednotlivých fází bádání, kterých Macek uvádí šest. Nejedná se však ani zde o suchý výčet, nýbrž jsou nastoleny vážné metodologické otázky, které souvisí s perspektivou, ze které se bádání koná (40), a kterými Macek zasahuje do diskuse moderního bádání, ovlivněného „dosud nevídaným vstupem tzv. profánních historiků a sociologů“ (38).

Pokud jde o zhodnocení **pramenné základny**, zde není oponent dost kompetentním. Jisté je, že přehled v této oblasti a práce s prameny, řadí Macka mezi ty dobré praktické teology, kteří se nespokojí se sekundární literaturou, s výtěžky historiků, ale sám tyto zdroje objevuje. Důležité je ovšem upozornění, že především výsledkové protokoly, jsou jen pramenem relativně hodnotným (42; 55), ostatně stejně tak osobní vzpomínky.

Samotná volba lokalit (Horní Vilémovice, Soběhrdy, Velká Lhota) pro **historické sondy**, se jeví jako vydařená a dobře zdůvodněná (44). Jednotlivé sondy mají shodnou strukturu: popis regionu, prameny, stav bádání a vlastní historicko-teologická analýza, které se pokouší materiál utřídit. Ta se drží klasických kritérií užívaných pro popis praxe církve

(koinonia, martyria, leitúrgia, diakonia, theologia). Proměny žitého náboženství označuje v závěrečném souhrnu termín metamorphosis.

Autor sleduje v rámci sond stále své cíle, někdy jsou vyprávění až přeplněná událostmi, které nemají na první pohled bezprostřední vztah ke zkoumané látce (např. kapitola 1.3, která je skutečně historií o těžkých protivenstvích církve české), ale vykreslují asi dobře situaci. A nepřímo dokládají situaci „žitého náboženství“, jak si autor předsevzal. Ukazují se tím však i další témata, která by nejen stála za bližší objasnění, nýbrž vrhají i určité světlo na pozdější vývoj evangelictví. Například onen důraz na výuku katechismu (64n), večere Páně a její kající charakter (65; 139), fenomén četby a význam knihy (129; 133). V závěru se pak ovšem ukazuje, že právě tyto motivy nebyly výlučně evangelickým specifíkem, jen specificky uchopeným a udržovaným. Nepochybně bolestnou stránkou jsou konfesní spory (Velká Lhota). Jinou otázkou může vzbudit onen celkový obraz zbožnosti období baroka, které je naplněné určitým strachem ze zatracení a mnohými pověrami. Jak toto vnímali oni tajní evangelíci? Ti se rozhodují pro život v menšině, život alternativní, ale jak vysvětlit, že tento strach do jisté míry nesdílejí? Pro evangelíka může být zajímavé (ovšem rovněž trochu smutné) čtení, vidí-li, jak některá tradiční témata antikaticismu mají dlouhou životnost: spor o chléb či hostii, kříž, svíčku etc. (80; 82; 106).

Nejspíš nemůžeme hovořit o tom, že těžiště předložené práce spočívá v závěrečné třetí kapitole, ač se v ní opakuje název celé disertace a je rozsáhlým pokusem o souhrn dosavadních poznatků, neboť tímto tvrzením bychom abstrahovali od užití metody, která autora k uvedeným závěrům přivedla. Kapitola **Praxis pietatis haereticorum** je opětovným pokusem užití mimo jiné narativního modu v souvislosti s tématy, která jinak bývají líčena prostřednictvím jazyka abstraktně vědeckého. Věcná témata se snad proto stále znovu ocitají uprostřed nových a nových příběhů a historických souvislostí, které, zdá se, nelze dost dobře oddělit (např. 155n). Je nanejvýš pravděpodobné, že by nevynikl tento dosti plastický obraz komplexu života tajných evangelíků, zahrnující i fenomény jako jsou například sousedské či příbuzenské vztahy nebo emoce, nemající na první pohled jasně konfesně-teologický charakter, a přece mající zdroj v hlubinách víry.

Zdá se, že zvolená metoda tedy dobře odpovídá možnostem, které současné bádání má. Macek vícekrát zmiňuje nemožnost sestavit jakýsi ucelenější systém věrouky a spirituality tajných evangelíků. Oni sami nic takového zřejmě nezanechali a zprávy, které o jejich světu víry máme například z výslechových protokolů či přihlášek, jsou buď zkrácené nebo účelové, eventuálně je „obsah odpovědi určen otázkou“ (65 dole; 142). Proto považují Mackovu představu o vyznání tajných evangelíků (142nn) za velmi vydařený pokus.

Zároveň musíme konstatovat, že uvedená fakta činí tuto kapitolu při veškerém pokusu o členění poněkud nerozčlenitelnou až nepřehlednou. Nejzřetelnější je to v podkapitole 6., metamorphosis. Například v kapitole o pastorech (155nn) je pojednán nejen problém vzdělání a sociálního postavení, ale také sociální situace sborů. V následující kapitole o stavbách a prostoru (168nn) je zahrnuto pojednání o pohřbech, bohoslužbách, zpěvu, kazatelství, matrikách, církevním roku, konfirmaci a katechezi.

Macek nikde netvrdí, že by pohled *teologický* na historický fenomén tajného evangelictví byl oním jediným klíčem k jeho pochopení. Spíše je zjevné, že všechny ostatní perspektivy – z pozice sociologie, historiografie, politologie, kulturologie aj. – nedokáží s plnou přesvědčivostí objasnit vnitřní motivaci setrvávání na pozicích znevýhodňované a persekvované menšiny. A naopak, všechny tyto perspektivy napomáhají ukrotit eventuální

romantizující ideologizace. Které však mají mnohdy velmi surový podklad (např. vyličení techniky mučení, opakující se v Mackově práci dokonce dvakrát totožně: 14²⁰; 124³¹⁵).

Na druhé straně otevírá možnosti daleko diferencovanějšího chápání některých procesů. Například ve sporech s pastory prvního období (183) nešlo vždy jen o sociálně-ekonomické otázky (i když ovšem také!), ale o samou podstatu zbožnosti. Neboť kazatelé přišli z ciziny neztělesňovali (a nejspíš ani nemohli ztělesňovat) vždy to, kvůli čemu tajní evangelíci oněch 150 let trpěli, nebo se domnívali, že kvůli tomu trpěli. Otázka, kde se však vzalo ona představa, co je „evangelické“, resp. že se tato představa liší v závislosti na regionu, je záhadná. Proč je někde kříž, svíčky, taláry, bohoslužebné nádoby či varhany casus belli a jinde nikoliv?

Hymnologové jsou přesvědčeni, že bez fenoménu písně by se neujala reformace. Někdy se udává, že reformace v daném regionu „začala“ být skutečnou reformací vydáním prvního lokálního zpěvníku v jazyce lidu. I Macek na řadě míst poukazuje na význam písně, ale jejich analýze se vyhýbá. Může být tedy skutečně otázkou, jakým způsobem by výzkum v této oblasti pozměnil či zpřesnil obraz víry tajného (a tolerančního) evangelictví (srov. 195).

Závěry (191nn) vyznívají přesvědčivě. Zda nějakým způsobem jednoznačně, je věc jiná. Rozhodně je zajímavé, že tajní evangelíci, jak Macek stále znovu vypravuje, byli ochotni riskovat majetek i životy, a přece z nějakých důvodů „signifikantní pro jejich život byla i disimulace“ (191), život uvnitř a navenek. Jakási „strategie přežití“ (20) v daných poměrech, které tito evangelíci způsobem svého života relativizují. Jako důvod vidí Macek „svébytnou touhu po poznávání Boží vůle..., bytostné vědomí odpovědnosti za osobní spásu, resp. za způsob života v následování příkladu Ježíše Krista“ (191).

Pro utváření identity současného evangelictví, ale i porozumění minulosti těchto evangelíků, se zde otevírá velmi zajímavé téma. Vyznání a následování Krista, zdá se, tajným evangelíkům stálo nejen za ztrátu majetku a životů, ale dokonce za ztrátu vlastního čistého svědomí, které z nějakého důvodu často považujeme za hodnotu nejvyšší. Odpověď na otázku, zda tajní evangelíci tvořili „reformační církve“ (192), odpovídá Macek rovněž diferencovaně. Dochází k přesvědčení že ano, avšak tajné evangelictví je třeba, ale právě tak dobře možno označit za „církve *diasporní*“ (193). Odvoláním ke Kristu a praxí zbožnosti, relativizující většinovou, instituční církve jako prostřednici spásy, kvalifikuje tyto heretiky jako proud reformační.

Bylo řečeno, že tajné evangelictví nelze zkoumat na základě komplexu a kontinuity naukového systému. A přece zde existuje kontinuita života ve společenství, specifická „praxis pietatis“. Koncept „žitého náboženství“, jak jej Macek představuje a aplikuje, pomáhá znázornit, že život církve se neodehrává v kontinuitě úřadu a úředních osob, instituce a jejich projevy, ale v životě místních obcí, realizací všeobecného kněžství.

Formální náležitosti:

Rozsah práce: Vlastní text má 190 stran (422 332 znaků s mezerami) a 528 patových poznámek. Celkem má práce i s bibliografickým seznamem 672 765 znaků s mezerami a dobře splňuje požadovaný rozsah.

Bibliografický seznam (197-226) obsahuje úctyhodných 634 položek na třiceti stranách. Přičemž autor poznamenává, že *primární prameny* jsou uvedené na počátku

jednotlivých historických sond (pramenům, jejich popisu a hodnocení je věnována vždy samostatná kapitola). A staré tisky také nejsou součástí bibliografického seznamu. Tím vším by seznam ještě významně vzrostl. Navíc existuje řada pramenů, které nespádají ani do jedné kategorie, jsou v poznámkovém aparátu, ale nikoli v bibliografickém seznamu (např. 21⁵¹; 28⁷⁶; 30^{80, 81, 82, ...}).

Sotva však můžeme souhlasit s autorem, že jím takto zpracovaný bibliografický seznam umožňuje rychlou orientaci (197). Uznávám, že jakékoliv věcné členění by seznam zpřehlednilo. Ale graficky šlo například jednotlivé položky odsadit nebo zvýraznit počáteční písmena abecedy atp.

Pro čtenáře je poněkud obtížné se v disertační práci orientovat. Dobře by posloužil podrobněji zpracovaný **obsah** (7). Je trochu záhadou, proč zůstal jen v uvedené stručné formě (pouze názvy hlavních kapitol), když stať je podrobně a srozumitelně členěná nadpisy.

Formální úprava je na velmi dobré úrovni. Samozřejmě lze nalézt obvyklé nečnosti počítačové sazby, není ani užíváno rozdělování slov. Práce však nevykazuje téměř žádné „překlepy“, což je v takto rozsáhlém textu třeba ocenit. Nezvyklé je však uvádění odkazů na Výmarské vydání Lutherových spisů bez užití interpunkce (např. 21⁵¹; 30⁸⁰). Na str. 27 uprostřed (4. odst. shora) je nesrozumitelná, zřejmě neúplná věta.

Styl a pravopis jsou na velmi dobré úrovni, je zřejmé, že autor dobře zvládá úskalí užívání rozmanitých stylů (především odborně vědecký a výpravný) a srozumitelně se vyjadřuje. Důsledně užívá psaní slova *theologie*. Proč je psáno např. „boží království“, když Bůh je psán zásadně s velkým, není jasné. Na to, že se jedná o takto rozsáhlou práci s velkým poznámkovým a bibliografickým aparátem, obsahuje jen zanedbatelné množství chyb.

Závěr:

Macek předvedl, že je opravdu zevrubně seznámen s předmětem bádání i jeho dějinami. Práce sama je přínosná a v mnohém ohledu objevitelská. Užití konceptu žitého náboženství na historickou látku se mu osvědčilo a pomohlo ukázat fenomén tajného evangelictví v novém světle. S tím souvisí i užití narace pro účely praktické teologie. Přičemž fenomén tajného evangelictví není podroben (asynchronní) kritice prostřednictvím běžných teologicko-dogmatických kriterií, uplatňovaných při hodnocení naukových systémů. Pomohl vidět a hodnotit daný fenomén šířeji a v kontextu své doby. Jeho závěry jsou přesvědčivé. Je třeba rovněž pozitivně hodnotit Mackovy schopnosti práce s prameny a literaturou, a to v několika oborových oblastech, předně historii a praktické teologii. Nadto není předložena disertační práce izolovaným plodem studijních let, nýbrž je doprovázena neobvykle bohatou literární činností související s tématem. Práci milerád **doporučuji k obhajobě**.

Ladislav Beneš, Dr.

Odborný asistent
Katedra praktické teologie UK ETF

V Pardubicích, 25. března 2011